

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-50-30>

УДК 330.101.8

ПРОВІДНИКИ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОГРЕСУ: РОЛЬ МАЛИХ І СЕРЕДНІХ ПІДПРИЄМСТВ У ЗРОСТАННІ ЗАЙНЯТОСТІ ТА ДОХОДІВ В УКРАЇНІ

DRIVING ECONOMIC PROGRESS: THE ROLE OF SMALL AND MEDIUM-SIZED ENTERPRISES IN UKRAINE'S EMPLOYMENT AND INCOME GROWTH

Мініна Вікторія Олександрівна

аспірантка,

Одеський національний технологічний університет

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0045-7994>

Minina Victoria

Odesa National Technological University

Малі та середні підприємства визначені важливою складовою економічного прогресу і забезпечують більшість робочих місць та значний оборот. Зазначається, що МСП становлять понад 99% від загальної кількості підприємств, проте більшість з них відноситься до категорій маленьких і мікропідприємств. Було розглянуто критерії класифікації підприємств за розміром в Україні, а також нормативні акти, які регулюють цю класифікацію. Подаються статистичні дані про розвиток малого та середнього бізнесу, в які показують, що в довоєнний період кількість підприємств зросла, а зайнятість і оборот збільшилися. Стаття вказує на проблеми, з якими стикаються підприємці в Україні, такі як недостатній доступ до фінансування, низька популярність статусу юридичної особи та логістичні проблеми. Також зазначається, що більшість підприємств належать до категорії маленьких і мікропідприємств, що вказує на проблеми розвитку середнього та великого бізнесу. Наголошено на важливості розвитку МСП та запропоновано заходи для підтримки їх розвитку, такі як спрощення адміністративних процедур, розвиток системи фінансування, підвищення кваліфікації підприємців і організація тренінгів.

Ключові слова: малі та середні підприємства, розвиток МСП, виклики МСП, аналіз стану МСП, підтримка МСП, моделі розвитку МСП.

This article provides an analysis of the state of small and medium-sized enterprises (SMEs) in Ukraine and their contribution to the country's economy. It is identified that SMEs play a crucial role in economic progress by generating employment opportunities and fostering innovation. The article highlights that SMEs account for over 99% of the total number of enterprises in Ukraine, with the majority falling under the category of small and micro-enterprises. The criteria for the classification of enterprises by size in Ukraine and the legal acts regulating this classification were studied. Statistical data on the development of SMEs are given, which indicate the positive dynamics of the growth of enterprises, employment and turnover in recent years. From 2010 to 2021, the number of enterprises increased by 22.4%, and employment increased by 77.4%. These figures emphasize the dynamic development of SMEs and their contribution to economic growth. The problems faced by SMEs in Ukraine are considered. Among the most common obstacles are insufficient access to financing, low popularity of legal entity status, and logistical problems. Many enterprises, especially small and micro enterprises, experience limited turnover and employment, which indicates the need to promote the development of medium and large businesses. Measures to improve the state of SMEs in Ukraine are proposed. It emphasizes the importance of creating a favorable business environment by simplifying administrative procedures and reducing bureaucratic barriers. Such measures can increase access to finance and reduce the costs associated with setting up and running businesses. It is recommended to develop support and financing systems for SMEs, including access to credit resources, grants and other financial instruments. These initiatives can help SMEs in securing sufficient working capital and financing for their growth and expansion. The article calls for active engagement of SMEs in innovation projects and development programs. Supporting the adoption of new technologies and improving competitiveness can help SMEs expand their market potential and increase their participation in the global economy. In conclusion, the article underscores the significance of SME development in Ukraine and presents specific measures to enhance their state. By fostering a supportive environment and providing necessary resources, SMEs can contribute significantly to economic growth, job creation, and overall societal benefit.

Keywords: Small and Medium-Sized Enterprises, SMEs, SME development, SME challenges, analysis of SME status, SME support, SME development models.

Постановка проблеми. Внесок малого та середнього бізнесу в формування конкурентного середовища є неоціненним. Цивілізоване конкурентне середовище характеризується динамічною відповідальністю та ризиком підприємця, який трансформується в соціальний двигун економічного розвитку.

Сьогодні малі та середні підприємства – це той соціально-економічний фундамент, без якого не може стало розвиватися будь-яка інноваційно-орієнтована, а особливо європейська держава. Малий і середній бізнес визначає темпи економічного зростання, структуру і якість ВВП. Основна його функція – це формування валового внутрішнього продукту країни, створенні робочих місць та забезпеченні зайнятості населення. Надзвичайно важлива роль малого підприємництва в згладжуванні коливань економічної кон'юнктури, за його посередництва відбувається збалансування попиту та пропозиції, особливо в умовах кризових ситуацій. Проте, в Україні існують серйозні проблеми, які обмежують розвиток МСП та перешкоджають їхньому потенціалу.

Зниження попиту на продукцію, обмежене фінансування та логістичні труднощі є серйозними викликами для МСП. Конфлікт з Росією ще більше загострив ці проблеми, тому необхідно визначити роль малих та середніх компаній у сприянні економічному розвитку України та запропонувати рекомендації для покращення стану МСП в Україні після воєнних дій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним аспектам, проблемам та перспективам розвитку малих та середніх підприємств України присвячено праці українських науковців таких, як О. Павлов, С. Дідух, А. Карімова, С. Кожемякіна, Н. Попадинець, С. Філіппова, О. Продіус. Однак, деякі невіршені питання залишаються, зокрема необхідно звернути увагу на проблему доступу до ресурсів для МСП, зокрема до фінансування для розвитку їхнього бізнесу та досягнення успіху. Крім того, потрібно звернути увагу на роль державного регулювання та політики в підтримці розвитку МСП, включаючи створення сприятливих умов для їхньої діяльності та підтримки рівних можливостей для всіх груп населення.

Мета статті – дослідження стану та роль малого та середнього бізнесу в економіці України. Для досягнення цієї мети будуть поставлені такі завдання: проаналізувати критерії визначення розміру підприємств в

Україні та ЄС; дослідити статистичні дані про діяльність підприємств України за їх розмірами; порівняти результати діяльності МСП в Україні та країнах ЄС; проаналізувати продуктивність праці підприємств України порівняно з країнами ЄС; зробити висновки щодо стану малих та середніх компаній в Україні та їх внеску у економіку; запропонувати рекомендації щодо покращення підтримки та розвитку МСП з метою забезпечення сталого економічного зростання та підвищення зайнятості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні умови господарювання вимагають активного розвитку МСП як важливого фактора економічного прогресу та просування вперед. Конкурентоздатний сектор малого та середнього бізнесу є вагомим складовою сучасної економіки країни. Тому багато розвинених країн керуються принципом "think first small" у своїй стратегії розвитку.

В Україні є два нормативних документа, що регламентують класифікацію підприємств за їх розміром – Господарський кодекс України та Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [1; 2]. Критерії щодо визначення підприємств в Україні представлені в табл. 1.

Критерії визначення розміру підприємств в Господарському кодексі України і в Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» відрізняються, по-перше, використанні показники – згідно ЗУ для визначення розміру, окрім чистого доходу і чисельності, також використовують балансову вартість активів. По-друге, різні максимальні значення у критерію «Чистий дохід від реалізації». ГКУ визначає загальні принципи, які застосовуються в різних сферах господарської діяльності, і не обмежується лише аспектами фінансового звітності, а Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» більш детально встановлені критерії та вимоги щодо бухгалтерського обліку, включаючи використання міжнародних стандартів фінансової звітності.

Однак, важливо відзначити, що ГКУ і Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» не суперечать один одному, а складають систему правових норм, які взаємодіють та доповнюють один одного для регулювання діяльності підприємств в Україні. ГКУ встановлює загальні принципи та правила, в той час як ЗУ деталізує вимоги щодо бухгалтерського обліку та фінансової звітності.

Таблиця 1

Критерії визначення розміру підприємств в Україні

Розмір	Балансова вартість активів, євро		Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), євро		Середня кількість працівників, осіб	
	ЗУ про бух облік	ГКУ	ЗУ про бух облік	ГКУ	ЗУ про бух облік	ГКУ
Мікропідприємства	> 350 тис	не згадується	> 700 тис	> 2 млн	> 10	> 10
Малі	> 4 млн	не згадується	> 8 млн	> 10 млн	> 50	> 50
Середні	> 20 млн	не згадується	> 40 млн	> 50 млн	> 250	> 250
Великі	< 20 млн	не згадується	< 40 млн	< 50 млн	< 250	< 250

Джерело: складено автором на основі [3, ст. 55; 9, ст. 2]

Таблиця 2

Критерії визначення розміру підприємств в ЄС

Розмір	Кількість працівників, осіб	Або	
		Річний оборот, млн. євро	Річна сукупна вартість активів, млн. євро
Мікропідприємства	> 10	> 2	> 2
Малі	> 50	> 10	> 10
Середні	> 250	> 50	> 43
Великі	< 250	< 50	< 43

Джерело: складено автором на основі [12, с. 2–4]

У європейських країнах використовують наступні ознаки для визначення типу підприємства: або за кількістю працівників та річним оборотом, або за кількістю працівників та сукупною річною вартістю активів.

Три основні показники – кількість співробітників, річний оборот та вартість активів – є спільними для визначення розміру підприємств як в «Рекомендаціях ЄС щодо визначення розміру підприємств», так і в Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність», але граничні значення є різними. При цьому ГКУ та визначення ЄС співпадають у числових значеннях, але мають різні критерії.

Малі та середні підприємства є одним з головних драйверів економіки України. За даними таблиці 4, у 2021 році МСП становили понад 99% від загальної кількості підприємств в Україні та забезпечували зайнятість понад 81% зайнятого населення країни. Водночас, відносна частка МСП у загальному обороті становила 65,71%, що свідчить про важливу

роль МСП у формуванні валового внутрішнього продукту України.

Малі та середні підприємства є одним з головних драйверів економіки України. За даними таблиці 4, у 2021 році МСП становили понад 99% від загальної кількості підприємств в Україні та забезпечували зайнятість понад 81% зайнятого населення країни. Водночас, відносна частка МСП у загальному обороті становила 65,71%, що свідчить про важливу роль МСП у формуванні валового внутрішнього продукту України.

За таблицею 3, в період з 2010 до 2021 року кількість підприємств в Україні зросла на 22,4%, до 1,96 млн компаній. У той же час, кількість зайнятих на МСП працівників зросла на 77,4%, до 7,29 млн. осіб, а обсяг реалізованої продукції збільшився майже в 4 рази, до 14,99 трлн грн.

Лише близько 15% підприємств мають статус юридичної особи і є роботодавцями, хоча зазвичай очікуване значення цього показника становить близько 20–25% [11].

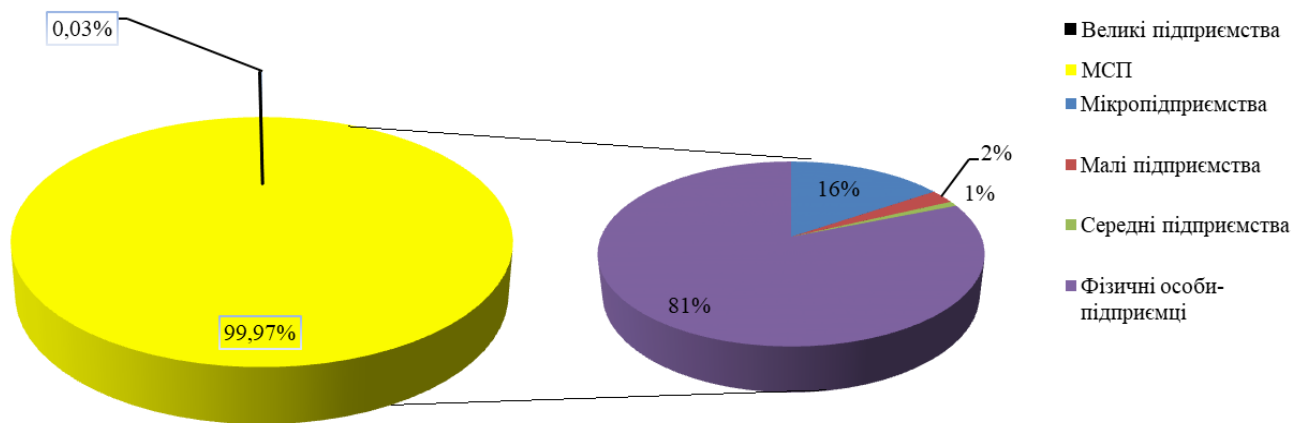

Рис. 1. Структура підприємств України за їх розміром у 2021 році

Джерело: складено автором на основі [7]

За дослідженням Forbes велика кількість активних підприємств свідчить про високий рівень плинності МСП. Середній життєвий цикл підприємств залишається коротким, і лише небагато з них успішно переживають перший рік діяльності [1, с. 108–111]. Близько 70% підприємств не досягають етапу запуску. У цьому етапі діяльність бізнесу в основному залежить від фінансових можливостей власника, партнерів або спонсорів.

У порівнянні з країнами ЄС, Україна має меншу частку середніх підприємств, які зазвичай мають великі обороти та забезпечують значну зайнятість. Більшість українських підприємств належать до категорії маленьких та мікропідприємств, що може вказувати на наявність проблем з розвитком середнього та великого бізнесу. Незважаючи на те, що фізичні особи-підприємці і МСП складають більшість підприємств в Україні, їх оборот та зайнятість є значно нижчими порівняно зі значеннями в Європейському Союзі. Більшість підприємств в Україні є маленькими та мікропідприємствами, які мають обмежений оборот та зайнятість.

Дані про діяльність підприємств в Німеччині, Угорщині та Польщі свідчать про велику кількість МСП, які мають високі обороти та зайнятість. Зокрема, Німеччина виділяється найбільшою кількістю МСП та їх значним внеском у загальний оборот країни [14].

Незважаючи, що кількісні значення показників діяльності малого та середнього бізнесу в Україні вище, ніж в країнах ЄС, якісні – значно відстають від рівня розвинутих країн. Наприклад, продуктивність праці на 1 зайняту особу в країнах ЄС більша ніж у українських МСП.

Повномасштабна війна Росії проти України призвело до серйозних викликів для українського бізнесу, зокрема для малого та середнього підприємництва. Ці виклики включають зниження попиту на продукцію, нестачу фінансування, логістичні проблеми, пошкодження активів та загострення існуючих проблем, таких як корупція та адміністрування податків.

Приблизно 75% організацій повідомляють про суттєве зниження попиту, що вимагає від них пошуку нових клієнтів та каналів збуту. Більш ніж 20% підприємств стикаються з проблемами, пов'язаними з простроченням або невиплатою оплати від своїх клієнтів [4].

Більш ніж 40% компаній стикаються з обмеженим банківським кредитуванням, що призводить до нестачі оборотного капіталу. Уряд надає програму «Доступні кредити 5-7-9%» [10], але лише 4% підприємств скористалися цією підтримкою. Таким чином, нестача фінансування є серйозним викликом для малого та середнього бізнесу внаслідок війни.

Також, логістичні проблеми є третім наслідком конфлікту, особливо через блокування портів та нафтопереробних підприємств російськими ударами. Понад 44% підприємств стикаються з труднощами в логістиці та транспортуванні через ці перешкоди, що спричиняє значні затримки та втрати у виробничих ланцюгах.

Висновки. Малі та середні підприємства в Україні відіграють важливу роль у економіці, забезпечуючи значну кількість робочих місць і внесок до валового внутрішнього продукту. Проте, у порівнянні з країнами ЄС, в Україні відсутній достатньо розвинутий середній та

Таблиця 3

Статистичні дані про діяльність підприємств України за їх розмірами

Рік	Підприємства				Всього
	великі	Середні	Малі	фізичні особи-підприємці	
Кількість суб'єктів господарювання, одиниць					
2010	586	20 983	357 241	1 805 118	2 183 928
2011	659	20 753	354 283	1 325 925	1 701 620
2012	698	20 189	344 048	1 235 192	1 600 127
2013	659	18 859	373 809	1 328 743	1 722 070
2014	497	15 906	324 598	1 591 160	1 932 161
2015	423	15 203	327 814	1 630 878	1 974 318
2016	383	14 832	291 154	1 559 161	1 865 530
2017	399	14 937	322 920	1 466 803	1 805 059
2018	446	16 057	339 374	1 483 716	1 839 593
2019	518	17 751	362 328	1 561 028	1 941 625
2020	512	17 602	355 708	1 599 755	1 973 577
2021	610	17 502	352 722	1 585 414	1 956 248
Кількість зайнятих працівників, тис. осіб					
2010	2 400,30	3 393,30	2 164,60	2 814,50	10 772,70
2011	2 449,00	3 252,60	2 091,50	2 371,40	10 164,50
2012	2 484,20	3 144,20	2 051,30	2 277,90	9 957,60
2013	2 383,70	3 012,10	2 010,70	2 322,60	9 729,10
2014	1 915,10	2 696,50	1 686,90	2 498,20	8 796,70
2015	1 708,60	2 604,70	1 576,40	2 290,30	8 180,00
2016	1 586,60	2 622,80	1 591,70	2 307,20	8 108,30
2017	1 560,90	2 593,10	1 658,90	2 328,10	8 141,00
2018	1 574,30	2 744,20	1 641,00	2 573,00	8 532,50
2019	1 608,30	3 052,60	1 746,60	2 610,30	9 017,80
2020	1 574,60	3 088,40	1 703,10	2 565,80	8 931,90
2021	1 648,70	2 967,80	1 775,20	2 544,50	8 936,20
Обсяг реалізованої продукції, (товарів, послуг), млн.грн.					
2010	1 401 596,80	1 396 364,30	568 267,10	230 418,20	3 596 646,40
2011	1 775 829,00	1 607 628,00	607 782,40	211 215,80	4 202 455,20
2012	1 761 086,00	1 769 430,20	672 653,40	256 649,20	4 459 818,80
2013	1 717 391,30	1 662 565,20	670 258,50	284 238,10	4 334 453,10
2014	1 742 507,90	1 723 151,50	705 000,50	289 042,30	4 459 702,20
2015	2 053 189,50	2 168 764,80	937 112,80	397 473,30	5 556 540,40
2016	2 391 454,30	2 668 695,70	1 177 385,20	489 204,60	6 726 739,80
2017	2 929 516,60	3 296 417,90	1 482 000,70	604 336,70	8 312 271,90
2018	3 515 839,50	3 924 059,60	1 766 150,40	760 755,00	9 966 804,50
2019	3 631 415,30	4 168 439,40	1 839 875,90	884 382,20	10 524 112,80
2020	3 626 388,00	4 359 362,10	2 064 120,70	1 012 426,30	11 062 297,10
2021	5 140 366,80	5 900 055,00	2 576 371,40	1 373 018,70	14 989 811,90

Джерело: складено автором на основі [6; 7; 8]

Таблиця 4

Статистичні дані про діяльність підприємств України в 2021 р.

Тип підприємства	Абсолютні показники			Відносні показники		
	К-сть, тис. од.	Зайнятість, тис. осіб	Оборот, млрд. грн	Частка у загальній к-сті, %	Частка у загальній к-сті зайнятого населення, %	Частка у загальному обороті, %
Мікро-підприємства	304,7	777,1	862,35	15,57%	8,70%	5,75%
Малі підприємства	48,1	998,1	1 714,03	2,46%	11,17%	11,43%
Середні підприємства	17,5	2 967,8	5 900,06	0,89%	33,21%	39,36%
Фізичні особи-підприємці	1 585,4	2 544,5	1 373,02	81,04%	28,47%	9,16%
МСП	1 955,6	7 287,4	9 849,45	99,97%	81,55%	65,71%
Великі підприємства	0,6	1 648,7	5 140,37	0,03%	18,45%	34,29%
Всього	1 956,2	8 936,1	14 989,81	100%	100%	100%

Джерело: складено автором на основі [3]

Таблиця 5

Статистичні дані про діяльність підприємств ЄС в 2021 р.

Держава	Тип підприємств	Абсолютні показники			Відносні показники		
		К-ть, тис. од.	Зайнятість, тис. осіб	Оборот, млрд. євро	Частка у загальній к-сті, %	Частка у загальній к-сті зайнятого населення, %	Частка у загальному обороті, %
Німеччина	МСП	2 470,30	16 223,50	2 032,26	99%	55%	30%
	Усього	2 485,80	29 430,78	6 705,22	100%	100%	100%
Угорщина	МСП	677,33	2 186,19	154,78	94%	69%	41%
	Усього	724,39	3 187,68	378,33	100%	100%	100%
Польща	МСП	2 256,80	8 145,10	418,70	94%	50%	70%
	Усього	2 400,00	16 300,00	601,90	100%	100%	100%

Джерело: складено автором на основі [13; 14; 15]

великий бізнес, що може свідчити про наявність проблем з їхнім розвитком.

Малі та середні підприємства в Україні стикаються з численними викликами, зокрема зниженням попиту на продукцію, обмеженим фінансуванням та логістичними проблемами. Війна з Росією ще більше загострила ці проблеми, призводячи до зниження попиту, нестачі фінансування та логістичних труднощів. Уряд намагається підтримати МСП шляхом надання кредитів за зниженими ставками, проте незначна кількість підприємств скористалась цією підтримкою.

З метою підвищення ефективності малого та середнього бізнесу в Україні необхідно приділити особливу увагу розвитку інфраструктури та підтримки. Для подальшого розвитку МСП в Україні можна запровадити наступні заходи:

1. Забезпечити сприятливе підприємницьке середовище, спрощення адміністративних процедур та зниження бюрократичних бар'єрів для малих та середніх компаній.

2. Розвивати систему підтримки та фінансування МСП, зокрема шляхом надання доступу до кредитних ресурсів, грантів та інших фінансових інструментів.

Таблиця 6

Порівняння продуктивності праці підприємств України та країнах ЄС

Держава	Тип підприємств	Продуктивність праці	
		на 1 зайняту особу, млн. євро	на 1 підприємство, млн. євро
Україна	МСП	0,05	0,17
	Усього	0,06	0,26
Німеччина	МСП	0,13	0,82
	Усього	0,23	2,70
Угорщина	МСП	0,07	0,23
	Усього	0,12	0,52
Польща	МСП	0,05	0,19
	Усього	0,04	0,25

Джерело: власна розробка автора

3. Здійснювати заходи з підвищення кваліфікації та навичок підприємців і працівників, організувати тренінги, семінари та консультації з питань управління, маркетингу, фінансів та інших аспектів бізнесу.

4. Залучати підприємців до інноваційних проектів і програм розвитку, сприяти їх впровадженню нових технологій та підвищенню конкурентоспроможності.

5. Розвивати партнерські відносини між малими та великими підприємствами, сприяти створенню ланцюгів постачання та взаємовигідному співробітництву.

6. Підтримувати діалог та обмін досвідом між урядом, бізнес-асоціаціями та представниками МСП для вирішення актуальних питань та здійснення політичних реформ у сфері підприємництва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Відбудова України: принципи та політика. CERP PRESS. 508 с. URL: https://cepr.org/system/files/2022-12/reconstruction%20book_Ukrainian_0.pdf.
2. Господарський кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV : станом на 31 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.
3. Групування показників діяльності підприємств за обсягом реалізованої продукції (товарів, послуг) за 2021 рік. Державна служба статистики України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/fin/gpd_new/grup_obs_2021.xlsx.
4. Деревянко А. Головна задача – вистояти. Що турбує бізнес в Україні під час війни. РБК-Україна. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/glavnaya-zadacha-vystoyat-bespoikoit-biznes-1655831867.html>.
5. Діяльність суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва. Київ : Держ. служба статистики України. 119 с. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/12/Dsvsмм_21.pdf.
6. Кількість зайнятих працівників на підприємствах за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства на великі, середні, малі та мікропідприємства (2010–2021). Державна служба статистики України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/fin/fin_new/Kzp_kved_10_21.xlsx.
7. Кількість підприємств за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства (2010–2021). Державна служба статистики України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/fin/fin_new/Kp_kved_10_21.xlsx.
8. Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) підприємств за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства (2010–2021). Державна служба статистики України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/fin/fin_new/Orp_kved_10_21.xlsx.
9. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV : станом на 10 серп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>.
10. Стан та потреби бізнесу в умовах війни: результати опитування в листопаді 2022 року. Дія.Бізнес – Головна сторінка. URL: <https://business.diia.gov.ua/cases/novini/stan-ta-potrebi-biznesu-v-umovah-vijni-rezultati-opituvanna-v-listopadi-2022-roku>.

11. Як після війни Україна має відновлювати економіку та бізнес. Велике дослідження. «Делойт» в Україні. URL: <https://www2.deloitte.com/ua/uk/pages/press-room/deloitte-press/2022/how-should-ukraine-rebuild-its-economy-and-business-after-the-war.html>.
12. Commission Recommendation of 6 May 2003 concerning the definition of micro, small and medium-sized enterprises : Commission Recommendation of 06.05.2003 no. 1422. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reco/2003/361/oj>.
13. Enterprise performance indicators by small and medium-sized enterprise category. *Központi Statisztikai Hivatal*. URL: https://www.ksh.hu/stadat_files/gsz/hu/gsz0018.html.
14. Enterprises (EU) (Business register system): Germany, years, economic sections, employee size classes. *Statistisches Bundesamt Deutschland*. URL: <https://www-genesis.destatis.de/genesis/online?operation=abruftabelleAuspruefungAuswaehlen&levelindex=1&levelid=1684020053377&auswahloperation=abruftabelleAuspruefungAuswaehlen&auswahlverzeichnis=ordnungsstruktur&auswahlziel=werteabruf&code=52111-0001&auswahltext=&werteabruf=Value+retrieval#abreadcrumb>.
15. Quarterly information on entities of the national economy in the REGON register for 2023. *stat.gov.pl*. URL: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/podmioty-gospodarcze-wyniki-finansowe/zmiany-strukturalne-grup-podmiotow/kwartalna-informacja-o-podmiotach-gospodarki-narodowej-w-rejestrze-regon-rok-2023,7,13.html>.

REFERENCES:

1. Vidbudova Ukrainy: pryntsyipy ta polityka. CERP PRESS. 508 p. Retrieved from https://cepr.org/system/files/2022-12/reconstruction%20book_Ukrainian_0.pdf [in Ukrainian]
2. Hospodarskyi kodeks Ukrainy : Kodeks Ukrainy vid 16.01.2003 r. № 436-IV : stanom na 31 berez. 2023 r. RETRIEVED FROM <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> [in Ukrainian]
3. Hrupuvannya pokaznykiv diialnosti pidpryiemstv za obsiahom realizovanoi produktsii (tovariv, posluh) za 2021 rik. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Retrieved from https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/fin/gpd_new/grup_obs_2021.xlsx [in Ukrainian]
4. Derevianko A. Holovna zadacha – vystoiaty. Shcho turbuie biznes v Ukraini pid chas viiny. RBK-Ukrayna. Retrieved from <https://www.rbc.ua/ukr/news/glavnaya-zadacha-vystoyat-bespokoit-biznes-1655831867.html> [in Ukrainian]
5. Diialnist subiektiv velykoho, serednoho, maloho ta mikropidpryiemnytstva. Kyiv : Derzh. sluzhba statystyky Ukrainy. 119 p. Retrieved from https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/12/Dsvsmm_21.pdf [in Ukrainian]
6. Killkist zainiatykh pratsivnykiv na pidpryiemstvakh za vydamy ekonomichnoi diialnosti z rozpodilom na velyki, seredni, mali ta mikropidpryiemstva na velyki, seredni, mali ta mikropidpryiemstva (2010-2021). Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Retrieved from https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/fin/fin_new/Kzp_kved_10_21.xlsx [in Ukrainian]
7. Killkist pidpryiemstv za vydamy ekonomichnoi diialnosti z rozpodilom na velyki, seredni, mali ta mikropidpryiemstva (2010-2021). Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Retrieved from https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/fin/fin_new/Kp_kved_10_21.xlsx [in Ukrainian]
8. Obsiah realizovanoi produktsii (tovariv, posluh) pidpryiemstv za vydamy ekonomichnoi diialnosti z rozpodilom na velyki, seredni, mali ta mikropidpryiemstva (2010-2021). Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Retrieved from https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/fin/fin_new/Orp_kved_10_21.xlsx [in Ukrainian]
9. Pro bukhhalterskyi oblik ta finansovu zvitnist v Ukraini : Zakon Ukrainy vid 16.07.1999 r. № 996-XIV : stanom na 10 serp. 2022 r. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text> [in Ukrainian]
10. Stan ta potreby biznesu v umovakh viiny: rezultaty opytuvannya v lystopadi 2022 roku. Diia.Biznes – Holovna storinka. Retrieved from <https://business.diia.gov.ua/cases/novini/stan-ta-potrebi-biznesu-v-umovah-vijni-rezultati-opituvanna-v-listopadi-2022-roku> [in Ukrainian]
11. Yak pislia viiny Ukraina maie vidnovliuvaty ekonomiku ta biznes. Velyke doslidzhennia. «Deloit» v Ukraini. Retrieved from <https://www2.deloitte.com/ua/uk/pages/press-room/deloitte-press/2022/how-should-ukraine-rebuild-its-economy-and-business-after-the-war.html> [in Ukrainian]
12. Commission Recommendation of 6 May 2003 concerning the definition of micro, small and medium-sized enterprises : Commission Recommendation of 06.05.2003 no. 1422. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/eli/reco/2003/361/oj>.
13. Enterprise performance indicators by small and medium-sized enterprise category. *Központi Statisztikai Hivatal*. Retrieved from https://www.ksh.hu/stadat_files/gsz/hu/gsz0018.html.

14. Enterprises (EU) (Business register system): Germany, years, economic sections, employee size classes. Statistisches Bundesamt Deutschland. Retrieved from <https://www-genesis.destatis.de/genesis/online?operation=abruftabelleBearbeiten&levelindex=1&levelid=1684020053377&auswahloperation=abruftabelleAuspraegungAuswaehlen&auswahlverzeichnis=ordnungsstruktur&auswahlziel=werteabruf&code=52111-0001&auswahltext=&werteabruf=Value+retrieval#abreadcrumb>

15. Quarterly information on entities of the national economy in the REGON register for 2023. stat.gov.pl. Retrieved from <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/podmioty-gospodarcze-wyniki-finansowe/zmiany-strukturalne-grup-podmiotow/kwartalna-informacja-o-podmiotach-gospodarki-narodowej-w-rejestrze-regon-rok-2023,7,13.html>.